

Introducció: El patrimoni històric equivocac

XAVIER SANAHUJA ANGUERA

L'any que ve, l'*Acta Numismàtica* farà quaranta anys. Tindrem temps per a celebrar-ho i per a constatar que les ganes amb les que es va iniciar aquest projecte no han minvat i no s'han esmorteït per cap crisi pròpia de l'edat. Si ens aturem per mirar enrere i contemplar el camí recorregut, veurem un paisatge desigual però pinzellat d'unes mateixes tonalitats. Una de les característiques de la nostra Societat i de l'*Acta Numismàtica* és que mai no hem convertit les monedes en objectes de culte. Al contrari, el seu estudi ens ha recomanat sempre fer-les descendre dels cercles inabastables per a fer-les comprensibles i útils per a la recerca històrica. Hem tractat, i tractarem, les monedes com a documents històrics, i no com a tresors màgics. No ens ha importat el seu valor material, sinó la riquesa del seu testimoni. És per això que quan hem pogut engegar un projecte propi, hem optat per un banc de dades i no pas per una col·lecció numismàtica, com han fet altres institucions.

Al nostre país, aquesta és una actitud contracorrent, gens entesa, fins i tot per part de les entitats culturals que ens són més properes. Allà on mirem, les monedes antigues formen part de museus, sovint al costat d'obres d'art. On si no haurien d'anar a raure les monedes? Doncs amb la resta dels tresors. És un pensament molt antic, mil·lenari, que no sembla haver evolucionat al llarg del temps. Però la major part de les monedes no és cap tresor. De moment, no podem esperar res diferent. Tant des de la cultura oficial com des de la cultura popular, preval el fet de considerar les monedes com a objectes d'un valor incalculable. És aquesta mateixa expressió literal la que sentim o llegim cada cop que una moneda antiga surt esmentada per la premsa, malauradament massa sovint en contextos gens relacionats amb la investigació històrica. *Les demoiselles d'Avignon* de Picasso pot ser una obra d'un valor incalculable. Però ho pot ser també un antoninià de l'emperador Gal·liè fabricat en quantitats milionàries, ben estudiat i conegut des de fa dè-

caades pels numismàtics? El seu valor no és incalculable, al contrari, és del tot tangible: el seu valor és el del mercat del col·leccionisme numismàtic. I si aquest mercat no existís, aleshores el seu valor seria zero.

I aquí ens on trobem la primera paradoxa d'allò que desencertadament anomenen *patrimoni històric*. Llegim a la premsa i escoltem a la ràdio i a la televisió que les monedes han d'estar als museus, perquè el seu valor és incalculable. Basen la importància de les monedes en el seu valor material, i no pas en el seu valor documental. Però al mateix temps intenten excloure-les del mercat i, per tant, privar-les del valor que cobejen. I què hi faran unes monedes sense valor al museu? Qui les anirà a veure? A qui podran ser d'utilitat?

No em malinterpreteu. No vull dir que cap moneda no hagi de ser exhibida en els museus. Al contrari, les monedes d'interès local han de formar part de les col·leccions dels museus locals. També hi ha d'haver monedes als museus temàtics: als museus d'art, als museus d'història i, sobretot, als museus d'història de la moneda. Però la seva inclusió ha de ser útil i raonada. No pas perquè sí i prou.

I un cop satisfeta aquesta necessitat, la resta de les monedes no mereix formar part de cap museu. Podrien formar part d'un arxiu numismàtic, en tant que documents històrics que cal interpretar per a millorar el coneixement del passat, com ho són els pergamins i els lligalls de paper que es conserven als arxius històrics. Però, tot i així, la diferència entre manuscrits i monedes és prou categòrica. Si els primers acostumen a ser peces úniques, les segones solen ser peces fabricades en sèrie, sovint en quantitats elevades. Un cop ben inventariades i registrat el seu origen, el fet d'apilar-les o emmagatzemar-les no millorarà la seva utilitat. Malauradament, però, la tasca d'inventariar és més difícil i costosa que la de custodiar. Tampoc no és una tasca a l'abast de qualsevol i, per tant, sovint queda per fer.

Fa pocs anys, des de la Gran Bretanya ens van donar una lliçó. L'any 2001 un buscador de monedes va trobar, utilitzant un detector de metalls, una moneda excepcional al comtat de Bedford. Es tracta d'un mancús d'or del rei Coenwulf de Mèrcia, a cavall entre els segles VIII i IX. La peça, en un estat de conservació excel·lent, fou considerada la moneda més important localitzada a la Gran Bretanya durant els darrers cent anys. D'acord amb la llei britànica, la moneda fou lliurada al British Museum per al seu estudi. Dos anys després l'estudi, fou enllestit i la moneda fou retornada al seu propietari, el qual la va subhastar públicament. El Patrimoni britànic no va exercir el dret de tanteig sobre la moneda, perquè el preu d'adjudicació va ser massa elevat: 230.000 lliures. La moneda la va comprar un col·leccionista dels Estats Units.

Al nostre país, aquest fet és constitutiu de més d'un delictes penat amb la privació de llibertat. Des d'aquí, molts gestors del patrimoni no arribarien ni a processar la informació pel fet de trobar-la massa perversa. Les autoritats angleses no només van retornar la moneda a un expoliador, sinó que, a més, van deixar que la

comprés un estranger! Però als britànics tant els fa el que pensin els curadors del patrimoni històric català. Ells ja tenen el que necessitaven: la informació, l'estudi històric. Les seves lleis protegeixen la informació i la recerca. Aquí, en canvi, la lluentor del bocí d'or encega les voluntats. Allà, la *Treasure Act* (1996) és pensada per a nodrir de fonts documentals els investigadors i treure a la llum qualsevol objecte històric susceptible de tenir interès. Aquí les lleis de patrimoni obliguen a amagar i embrutir la informació. Els millors estudis i catàlegs de moneda antiga són fets tots als països anglosaxons. I no volem dir que el patrimoni històric d'un país consisteix precisament en això?

Just al contrari del que passa al nord, al nostre sud ens trobem amb situacions que freguen el ridícul. L'any 2003 va aparèixer a Peralada un conjunt de monedes d'or espanyoles del segle XVIII, en el transcurs d'una excavació arqueològica dirigida a cercar vestigis en un cementiri medieval (*sic*). La troballa va ser presentada a la premsa de manera entusiasta per polítics i responsables del patrimoni, i fou considerada excepcional. L'alcalde va demanar que es fes el possible perquè les monedes es poguessin exposar al museu al més aviat possible. Si hi reflexionem, ens trobem que simplement ara fa poc més de dos-cents anys un passavolant va tenir la desgràcia d'anar a morir a Peralada i duia unes monedes a sobre que ningú no va saber veure. Però encara que siguin d'or, aquestes monedes modernes no tenen cap interès històric. De monedes semblants n'hi ha milers, a Peralada, a Barcelona, a Londres o a Vilajuïga, i no aporten ni un cèntim d'informació històrica. Són ben conegudes i estudiades. Seria notícia el fet d'haver-les trobat a Austràlia, però no pas a Peralada, on formen part del seu context circulatori propi. No ens enganyem, la gent tampoc no farà cua per anar-les a veure «el més aviat possible», més aviat el contrari. Ni tan sols els col·leccionistes no hi mostraran curiositat. Per a la vila, aquestes monedes tenen el mateix interès que si un veí generós hagués fet deixa testamentària a l'Ajuntament d'un xec milionari. Tothom trobaria ximple que en lloc de cobrar el xec, l'Ajuntament l'emmarqués i el pengés del pany de paret del museu. Però ningú no sembla trobar ximple el fet d'emmagatzemar les monedes i retre'ls culte. No creieu que seria molt més profitós destinar els diners obtinguts amb la venda d'aquestes monedes a adquirir monedes d'autèntic interès històric local (posem pel cas, uns diners del comtat d'Empúries o una dracma de Roses)?

La ignorància d'un país surt a la superfície quan es dóna importància a l'anècdota, a allò que és accessori, mentre que es menysprea tot allò que és substancial.

Arreu del món hi ha museus que venen les monedes que no els interessin (duplicats, monedes sense context o alienes als seus interessos) per tal d'adquirir-ne de millors o simplement per finançar la catalogació i la publicació dels seus fons. Al nostre país, això és un tema tabú. Sona malvat només d'esmentar-ho hipotèticament en aquest meu escrit. I és que cada país té la seva pròpia llei de defensa del patrimoni històric. Però són totes igual de beneficioses per a la recerca? Sabem

del cert que algunes no ho són. Per exemple, la llei que va dur els talibans de l'Afganistan a destruir els budes mil·lenaris de Bamyán era una llei de defensa del seu patrimoni històric (tot destruïnt el dels altres). Sabem del cert també que d'altres sí que ho són, com la *Treasure Act* britànica, que facilita el processament al mateix temps que impedeix la destrucció de la informació històrica. Els catalans hem reflexionat mai sobre quina mena de lleis ens regulen? De quina tradició provenen, de la dels talibans o de la dels anglosaxons, o de qui?

L'any passat, just quan la SCEN presentava el llibre de Maria Eugènia Ripoll *La seca o casa de la moneda de Barcelona*, les autoritats municipals anunciaven que aquest edifici històric esdevindria un espai dedicat a promoure les activitats escèniques. Per a un país mitjanament normal, l'antiga seca hauria de ser un símbol del seu patrimoni històric. O no és patrimoni històric la institució on es fabricava la moneda de la Catalunya sobirana, testimoni de mil vicissituds polítiques? Faria mal al patrimoni històric que l'edifici de la Seca estatgés una exposició permanent sobre la moneda catalana?

La Seca té un munt d'històries per explicar. Per exemple, les monedes d'ús quotidià fabricades a Barcelona entre 1822 i 1846, sense anar més lluny, duïen les quatre barres en lloc del retrat reial, i tenien un valor nominal diferent de les que es feien servir a la resta d'Espanya, i es fabricaven malgrat les constants presions i amenaces dels governs de Madrid, que volien implantar una moneda uniforme per a tot el regne. Aquestes monedes van jugar un paper importantíssim dins l'imaginari nacional del país. No devia ser poc important el fet que els objectes més quotidians, com són les monedes de coure, les que tothom necessita per a comprar el pa, mantinguessin el fet diferencial en un moment en que la majoria de gent, que ja tenia prou feines en sobreviure, no es plantejava cap mena de qüestió d'identitat nacional. Aquesta percepció quotidiana de la catalanitat que representaven les monedes, potser era, juntament amb la llengua, l'únic o un dels pocs referents de catalanitat del moment, dècades abans de la renaixença lingüística i els jocs florals, i molt abans de les Bases de Manresa i el catalanisme polític.

O un altre exemple: les monedes fabricades entre 1640 i 1652, durant la guerra dels Segadors, que arriben a prescindir de qualsevol simbologia reial per adaptar-les millor al desig de consolidació d'una feble però moderna República Catalana, que va precedir en 150 anys a la revolució Francesa pel que fa a la àmplia representació popular tant en els braços de les Corts com en el govern de ciutats i viles.

Es pensen que els bocins de metall, les monedes, són els objectes a protegir, i no s'adonen que el veritablement important és allò que ens expliquen.

Un altre detall em ve al cap. Molts estudis històrics sobre aspectes econòmics, i fins i tot monetaris, de la Catalunya d'època medieval i moderna apareixen amb greus errors i confusions de les monedes que hi són esmentades. No cal donar tota la culpa als autors. En cap universitat catalana s'ensenya la història de la moneda catalana. Dobles i doblons, sous jaquesos i sous barcelonins, una moneda de deu

rals i deu rals en moneda. Tant li fa, tot és el mateix. Al cap i a la fi, qui s'assabentarà de la veracitat del contingut?

I és que això no és patrimoni històric que calgui protegir. Només ho són els bocins de metall que cal preservar del mercat del col·leccionisme, sempre de color negre. En canvi, i aquí apareix la segona cruel paradoxa, sense el col·leccionisme i la iniciativa personal de tanta gent que, sense formar part de cap estructura oficial, s'hi apassiona, el saber numismàtic no hagués avançat ni una ínfima part del que ho ha fet durant els darrers cent anys. Per començar, sense els corresponsals que des de tot Catalunya li enviaven la informació de les col·leccions escampades pel país, Joaquim Botet no hagués pogut publicar la seva gran obra *Les monedes catalanes*, que fou la primera edició de l'aleshores recent creat Institut d'Estudis Catalans, el 1908. Avui ningú li retreu a Botet la seva manera d'actuar. Botet va ajudar a fer gran el seu país amb una obra extraordinària. I avui encara tothom el recorda elogiosament al parlar sobre moneda catalana. El que és trist és que avui Joaquim Botet no podria fer un treball de recerca tan important com el que va fer... Bé, mentixo. Sí que el podria fer, i segur que el faria, però d'amagat i fastiguejat.

Ara ja ho sabem. La seca de Barcelona serà un espai dedicat al teatre. La simbologia del fet és oportuna i tristament real. Sense cap esperança d'aspirar a la sobirania, sense ganes d'augmentar el veritable patrimoni històric, els catalans ens hem de conformar fent comèdia...

L'esperança per al nostre patrimoni és el relleu generacional. La sang nova pot progressar o involucionar, però no caurà en els prejudicis dels que els han precedit. Uns prejudicis adquirits sovint en condicions de manca de llibertat. El relleu generacional portarà un xic més de realitat a les fantasies totalitàries i inabastables. La llei que no es pot complir no és una bona llei. A qui beneficia una llei que no es pot complir? Beneficia la foscor i l'embrutiment. Beneficia la destrucció de la informació. Amb quina autoritat moral podem castigar un buscador de monedes a l'hort del seu mas, quan hem destruït el patrimoni paisatgístic del país a base de ciment i formigó? Amb quina coherència hem d'impedir l'exportació d'un segell de correus de fa cinquanta anys (ridículament considerat un objecte cultural protegit segons la UNESCO i els estats signants de la convenció Unidroit) quan ens deixem perdre un símbol nacional com la seca per a major glòria de les arts escèniques? Amb quines ganes podem pagar entre tots el sou d'aquell responsable del patrimoni que declara que prefereix que es destrueixi un vestigi històric abans que no sigui recuperat per algú que no forma part del seu gremi?

Potser és una esperança irracional (o ingènua) el fet de creure que qualsevol llei que no beneficiï el patrimoni històric català acabarà caient pel seu propi pes. Per si de cas, serà millor que hi ajudem, tot lluitant contra la ignorància i els prejudicis, i sense cansar-nos de repetir, a qui ens vulgui escoltar, els beneficis extraordinaris que ha suposat per al patrimoni anglès l'aplicació de la *Treasure Act* des de l'any 1996.